

Александренко О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

На сучасному етапі досить гостро постала у світі проблема тіньової економіки. Тіньові доходи, переміщення прибутків, приховані від фіскальних органів фінансові потоки призводять до посилення податкового навантаження на законослухняних платників податків та до інших негативних економічних наслідків. Наявність тіньової економіки, її масштаби становить загрозу економічній безпеці країни.

Існування тіньового сектору економіки зумовлено як економічними, так і соціальними, правовими, психологічними чинниками.

До рушійних сил тіньової економіки належать: порівняно високе податкове навантаження; надмірна «зарегульованість» економічної діяльності, адміністративні бар'єри ведення бізнесу; низька якість державних суспільних інститутів (відсутність захисту прав власності, незалежного суду, свободи інформації, суспільного контролю за діяльністю уряду тощо; низька якість врегулювання ринку праці, проблеми нелегальної міграції, нелегальної робочої сили; низька якість державних послуг і відсутність видимого для платника податків зв'язку між рівнем одержуваних їм державних послуг і обсягом його податкових зобов'язань; корупція серед представників контролюючих органів [1, с. 46].

Світовий досвід і численні дослідження доводять, що протидія тіньовій економіці має комплексний характер і повинна здійснюватися одночасно за різними напрямками. Зосередження заходів лише на одному напрямі (наприклад, посилення контролю) не приведе до успіху, а також може призвести до розростання тіньового сектору [2].

Серед прийнятих у світі практичних заходів, спрямованих на зниження тіньового сектору економіки, можна виділити:

- жорсткість вимог до заявок на право податкового відрахування в галузях із високими ризиками переходу «у тінь»;
- розширення практики використання даних третіх сторін про споживання наддорогих товарів і предметів розкоші;
- публікація у відкритому доступі імен відомих людей, які ухиляються від сплати податків (naming and shaming);
- створення системи стандартів або типових показників для галузей, які показували б співвідношення між витратами й випуском;
- примусове використання сертифікованих касових апаратів (із чорним ящиком) для організацій, що використовують готівковий розрахунок;
- примусове використання реєстрів найманих робітників з обов'язковим зазначенням особистих даних працівника, відпрацьованого часу, виду діяльності організації та її назви;
- додаткові штрафи для платників податків, яких раніше вже було викрито в ухиленні від сплати податків;
- створення служби зв'язків із платниками податків, які пройшли аудиторську перевірку, для моніторингу поточного положення і забезпечення допомоги в разі потреби тощо [3].

Під час визначення найбільш ефективних методів боротьби з цим явищем в Україні, необхідно враховувати низку специфічних особливостей, частина з яких має ментально-психологічну природу і пов'язана радянським періодом. Скептичне ставлення до понять «приватна власність» і «приватне підприємство», низький рівень фінансової та економічної грамотності призводять до того, що в суспільстві відсутнє розуміння шкоди, яку спричиняє тіньова діяльність. Розповсюджена серед представників контролюючих органів негласна «презумпція винуватості» бізнесмена чи платника податків, низький рівень захисту прав створює стимули «вирішувати питання» поза межами правового поля. Це призводить до поширення корупції та ще більшого ослаблення формальних суспільних інститутів. Унаслідок цього протидіяти цим процесам стає ще складніше. Таким чином, заходів, яких достатньо для інших країн, Україні може бути недостатньо (на

тлі високого рівня корупції та недовіри до роботи інститутів по захисту прав).

Складність боротьби з тіньовою економікою зумовлена також позицією суспільства, адже більшість громадян поблажливо ставиться до існування такого явища. За даними соціологічних досліджень, за останні десятиліття збільшилася кількість людей, які вважають, що тіньова економічна діяльність має певні плюси для суспільства [4].

За визначенням фахівців, рівень тіньової економіки в Україні коливається від 26 % до 56 %. Така розбіжність вказує на недосконалість наявних методик оцінювання обсягів тіньового сектору. Таким чином, існує ще одна проблема на шляху визначення методів мінімізації та подолання корупції.

Оскільки проблема тіньової економіки досить складна і має численні взаємопов'язані складові, то напрями боротьби з цим явищем мають стосуватися кожної з них.

Так, боротьба з конвертаційними центрами має відбуватись за такими ключовими напрямками: виявлення фірм-одноденок; жорсткий контроль над утворенням і ліквідацією компаній; контроль над банками, які застосовують схеми «випусти своїх векселів за готівку» та інші подібні схеми; законодавче закріплення вимог переведення всіх операцій з фінансовими інструментами на безготівкову основу; законодавча вимога щодо встановлення терміналів з приймання пластикових карт у секторах з високим ризиком переходу «в тінь».

Досвід протидії тіньовому сектору в контексті податку на додану вартість традиційно передбачає лише такі напрями: боротьба із трансферним ціноутворенням; боротьба з фірмами-одноденками; введення інноваційного автоматизованого податкового обліку; мінімізація списку об'єктів, оподатковуваних за пільговими ставками тощо [1, с. 56]. Для боротьби з відмиванням тіньових доходів необхідно також посилювати міжнародне співробітництво в галузі обміну податковою інформацією.

Таким чином, вирішення вказаної проблеми полягає в комплексному застосуванні різноманітних методів і засобів (правових, економічних, фінансових, соціальних, виховних). Це потребує організації та проведення численних досліджень з метою

вироблення конкретних дієвих заходів щодо боротьби з вказаним негативним і небезпечним за своїми наслідками явищем.

Список використаних джерел

1. Суслина А. Л. Борьба с теневой экономикой в России: частные аспекты общих проблем / А. Л. Суслина, Р. С. Леухин // Финансовый журнал. – 2016. – № 6. – С. 46–61.

2. Friedman E. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries / E. Friedman, S. Johnson, D. Kaufmann, P. Zoido-Lobaton // Journal of Public Economics. – 2000. – № 76 (4).

3. Revenue Administration: Managing the Shadow Economy // IMF. – 2010.

4. Покида А. Масштабы и следствия развития ненаблюдаемой «серой» экономики в различных сферах жизнедеятельности российского общества [Электронный ресурс] / А. Покида // Центр социально-политического мониторинга РАНХиГС. – 2014. – Режим доступа: http://www.ranepa.ru/docs/Nauka_Konsalting/tenevaya-ekonomika.pdf. – Загл. с экрана.

Андрущенко І. Г. – кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри фінансового права та фіскального адміністрування Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ОДНА З ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ

Світові глобалізаційні процеси спонукають до активного розвитку відносин у сфері господарювання, виводять їх на міжнародний рівень. У сучасних умовах, тіньові відносини є необхідним елементом будь-якої економічної системи суспільства. Нелегальний товарообіг заборонених до вільного продажу товарів, організована злочинність, яка контролює значну частину економіки, посилення корупції та кримінального терору загрожують стабільності будь-якої держави, стримують економічне зростання, змушують суб'єктів господарювання керуватися правилами виживання в умовах конкурентної